

Karttulan kirkonkylän luontoselvitys asemakaavoitusta varten 2018–2019

Kalle Ruokolainen

Strateginen maankäytön suunnittelu, Kuopion kaupunki

Karttulan kirkonkylä on tyypillinen pohjoissavolainen pieni kirkonkylä, jonka taajamakehitys on noudattanut 1950–80-lukujen modernisaation aiheuttamaa lyhytkestoisen taajamoitumisen ja sen jälkeisen pysähtyneisyyden kaavaa. Pienviljelmien katoamisen ja pari vuosikymmentä kestäneen kirkonkylän taajamarakenteen laajenemisen jälkeen taajama ja sen lähiympäristö on alkanut metsittyä ja kasvaa umpeen (Kartta 1). Avoimesta peltojen ja niittyjen ympäröimästä ja väljästä maaseututaajamasta on tulossa pientalovaltainen, umpeutuva metsätaajama. Tämä näkyy myös alueen metsien ikärakenteessa. Ikääntyneitä metsiä on vain kirkonkylän reuna-alueilla. Taajaman liepeillä on nuoria, lehtipuuvaltaisia ja usein istutusperäisiä metsiä, mutta vastaavasti on myös pienialaisia, luontaisen sukkession seurauksena syntyneitä ”tiheikköjä”.

Vesiolot, maaperä ja kallioperä

Nykyinen asemakaava-alue (248 ha) sijoittuu valtaosin Karttulanlahden ja Pörönlammen valuma-alueille, joiden koko on varsin pieni (Kartta 2). Asutus on sijoittunut valuma-alueiden välisille kolmelle luode-kaakkosuuntaiselle harjanteelle. Valuma-alueiden vedet kulkevat noroissa, jotka ovat paljolti vanhoja umpeenkasvavia pelto-ojia. Norojen mukana on kulkeutunut aikoinaan asutuksen ja viljelymaiden ravinteisia vesiä. Etenkin Pörönlammen ympäristö (asemaakaava-alueen ulkopuolella) on voimakkaasti rehevöitynyttä luhtaa.

Kaava-alueen pohjoisosista vedet virtaavat pohjoiseen Pirttilammen ja Hirvijärven suuntaan. Koillisreunalla sijaitseva Ahvenlammen valuma-alue on pieni ja soistunut. Noroista vain Karttulanlahteen laskevan noron yläjuoksu on jossakin määrin luonnontilaisen kaltainen, vaikka vieraslajit ja noron viereen kaivettu vesihuoltolinja kuvaavat selvästi ihmistoiminnan vaikutusta.

Siellä täällä saraturpeiden ja savimaiden reunamissa on tihkusuutta – etenkin Karttulanlahden noron varsilla, jossa on myös vanhoja kaivoja (mm. Lähdetie). Asemakaava-alueen yleisin pintamaalaji on hiekkamoreeni, notkelmissa on hiesua ja saraturvetta (Kartta 3). Pohjoisosissa on melko laaja ja kosteapohjainen savimaan alue. Kaava-alueen länsireunalla on pieniä hiekkaisia alueita sekä kalliomaata (Pörönmäki), jopa soraa. Ahvenlammen nevaisilla ja nevarämeisillä reunoilla on vähäravinteista rahkaturvetta.

Kallioperäkartan mukaan alueen kivilajeja ovat gabro, diabaasi, felsinen (vaalea) vulkaniitti ja granodioriitti. Diabaasijuonteen ja vulkaniitin rajapinnan tuntumassa on metsätyypiltään ravinteisimmat kuviot.

Maankäyttö ja luonnon vyöhykkeet

Asemakaava-alueen 248 hehtaarin alasta vain 37 hehtaaria (15 %) on luokiteltavissa maaperältään ”alkuperäiseksi” metsä- tai suomaaksi (Kartta 4). Vesialuetta on 16 hehtaaria (6 %) ja loppu 195 hehtaaria

(79 %) on ihmisen eri tavoin muokkaamaa maata, tosin osin mm. metsämaaksi palautuneita peltoja ja niittyjä.

Metsät

Karttulan asemakaava-alueen metsistä runsas puolet (44 ha) on syntynyt peltojen ja niittyjen noin 40–50 vuotta sitten alkanutta pensoittumista seuranneen metsittämisen, yleensä koivuistutusten, ja metsittymisen kautta. Metsitettyjä tai metsittyneitä peltomaita on karkeasti 33 hehtaaria, niityille syntyneitä uudismetsiä noin 11 hehtaaria. Alkuperäistä metsä- ja suoluontoa (37 ha) on vain alueen länsireunalla ja koilliskulmalla. Nämä alueet ovat soveltuneet huonosti rakentamiseen osin korkeuserojen, osin turveperäisyytensä tai syrjäisyytensä takia, ja ovat siksi säilyneet maaperältään ”luonnontilaisina”.

Kasvupaikkatyypeistä yleisin (Kartta 5) on lehtomainen kangas (51 %), mikä johtuu osin monien kuvioden viljelymaataustasta. Kuviot ovat heinäisiä ja oikea metsäkasvillisuus on vasta muodostumassa. Monilla istutusmetsikkökuvioilla kasvaa heinien lisäksi valtoimenaan mesiangervoa ja seassa vadelmaa. Nämä kuviot voisi luokitella lehdoiksi, mutta silloin monotoniset kuviot korostuisivat arvoaan merkittävämmiksi ja siksi ne on ”pudotettu” lehtomaisiksi kankaiksi. Lisäksi kuvioilla on vielä kokonaan avoimen viljelyvaiheen jälkeinen kenttäkerroksen lajisto, joka ei juurikaan muistuttane alueen alkuperäistä kasvillisuutta. Luultavasti valtaosa kuvioista on ollut kuitenkin lehtomaisia kankaan kuusikoita ja vain osin kosteita lehtoja. Kuusien varjostus voisi hiljalleen muuttaa kuvioden kenttäkerrosta merkittävästi.

Lehdoiksi on merkitty noin 6 %:a kuvioden alasta, mutta nämäkin ovat osin rajatapauksia. Seassa on pieneltä osin luontaisesti metsittynyttä laidunaluetta, osin kosteaa varhaisen sukkesiovaiheen pöheikköä, jossa kasvaa mm. sudenmarjaa, sekä käenkaali-oravanmarjatyyppin tiheähköä kasvatusmetsäkuusikkoa. Yhdellä lehtokuvioilla on sijainnut vanha kaatopaikka, mikä lienee vaikuttanut ravinteisuutta lisäämällä.

Tuoreen kankaan (32 %) ja kuivahkon kankaan (12 %) (tai vastaavan suon) kuviot ovat pääosin maaperältään muuttumattomilla alueilla ja edustavat siten alueen metsätyyppejä alkuperäisimpinä. Kuivahkon kankaan kuvioista iso osa on nevarämettä asemakaava-alueen koillisosassa.

Arvokkaat luontokohteet

Arvokkaita luontokohteita on suhteellisen vähän. Paikallisesti ja maisemallisesti arvokkaana kokonaisuutena (Kartta 6) voi pitää asemakaava-alueen koillisosan nevarämettä metsälaiteineen, rantoineen ja Ahvenlammen ja kantatien 551 välisine harjanteineen (1). Soiden laiteilla on vanhaa mäntypuustoa ja alueen maisemallinen merkitys on suuri.

Pörönmäen koillisrinteellä (2) on luonnonsuojelualueeseen rajoittuvaa mustikkatyyppin vanhaa kuusikkoa ja sekametsää, jossa on jonkin verran laho- ja kolopuita. Alue on ulkoilukäytössä ja sen läpi kulkee polku luonnonsuojelualueelle.

Kuviolla 6151 sekä osin kuvioden 612 ja 617 alueella on vanhalta suoniityltä näyttävä kohde (3), jossa kasvaa pystyyn lahoavaa hieskoivikkoa erittäin kostealla rahkasammal-sarapohjalla. Kosteutensa takia alue ei sovellu ilman voimaperäistä ojitusta metsänkasvatukseen ja se soveltuu säilytettäväksi monimuotoisuuskohteena.

Paikallisesti arvokkaaksi voi sanoa myös kuvion 121 lehtokohdetta (4), jolla on paljon merkkejä vanhasta maataloudesta (mm. kivirakenteita ja piikkilankaa) ja jolla kasvaa mm. oravanmarjaa. Kuvion pohjoisosassa

on myös kosteutta, mikä saattaa viitata tihkupintaisuuteen. Puusto on nuorehkoa lehtimetsää, mutta ylispuina on muutamia vanhoja mäntyjä.

Ergo-kalusteet Oy:n tontin koilliskulmassa on jäljellä pieni laikku kallioketoa (mm. ahopukinjuuri) (5), joka jatkuu metsittyneenä tuoreena niittynä kuvion 127 suuntaan. Alueelle on levinnyt lupiini ja kalliolaikku on myös kasvamassa umpeen. Kohde ei säily ilman hoitotoimia. Muuten arvokohteet ovat lähinnä pistemäisiä kohteita, kuten iso siirtolohkare (6) kuviolla 143.

Arvokkaiden luontokohteiden tietoja tarkennetaan keväällä 2019 liito-oravaselvitysten yhteydessä.

Liito-oravat

Liito-oravista ei ole havaintoja. Syksyllä 2018 kerättiin esitietoja mahdollisista esiintymispaikoista ja kohteet käydään tarkistamassa keväällä 2019.

Vieraslajit

Puutarhoista karanneita vieraslajeja (Kartta 7) näkyy maastossa kohtalaisen usein. Yleisin on jättipalsami, joka on laajalti levinnyt, vaikka esiintymät eivät olekaan kovin laaja-alaisia ja tiheitä. Jättipalsami on selvästi levinnyt sähkölinjojen alla sekä mm. Karttulanlahteen laskevan noron varressa vesihuoltolinjan kaivumailla. Ryteikköistä ja upottavaa norovartta ei kuitenkaan ole tarkasti kartoitettu, joten esiintymätietoja puuttuu alueelta todennäköisesti runsaasti.

Maankaatopaikkoja muistuttavilta täyttö- ja viheralueilta löytyi myös mm. lupiinia, ruttojuurta, kiertoa ja tuoksuvatukkaa. Pihapiirien lähetyvillä kasvoi mm. pajuangervoa, kuunliljoja, pensaskanukkaa, kuunliljoja sekä joitakin tatarlajeja (jättitatar/japanintatar ja suomentatar?).

Kohdekuvia

1, Ahvenlammen ja tien 551 välistä mäntykangasta

1, vähäpuustoista nevarämettä, suon länsiosa

2, Pörönmäen koillisrinne, alueen eteläosassa

2, Pörönmäen pohjoispuolisen tasanteen sekametsää

3 Vanhan suoniityn kosteimman osan pystyyn kuolleita hieskoivuja

6, siirtolohkare metsän keskellä

